

Ohlas písní ruských - František Ladislav Čelakovský 1829

Sbírka je předznamenána listem, který ji dedikuje příteli a básníku Karlu Vinařickému, vysvětluje umělecké záměry „písní v kroji ruském“ a programově vytyčuje možnosti ohlasové poezie. Celkem 26 básní (v prvním vydání po cenzurním zákroku jen 25) je komponováno tak, že na počátku i na konci je umístěna epika, ohlasy bylin. Úvodní *Bohatýr Muromec* je stylizován jako zlomek bohatýrského eposu, v němž tradiční hrdina ruských epických písní Ilja Muromec mstí smrt mládence ubitého a zhanobeného třemi Tatary. *Rozmluva noční* na pouze naznačeném pozadí události severní války (18. stol.) je rozhovorem mladého bojovníka na noční hlídce se vzdálenou rodnou vlastí; otcina odpovídá „sladkým ruským jazykem“ a sděluje mu, co dělají jeho blízcí. Už na počátku se tak předjímá postupování milostného tématu (*Romantická láska*) s válečným (*Odchod a příchod, Opuštěná*), lásky a „carské služby“, které je pro Ohlas písní ruských příznačné. *Veliká panychida, Smrt Alexandra a Rusové na Dunaji r. 1829* se dotýkají nedávných historických událostí. První z nich zpracovává důležitou epizodu napoleonských válek — požár Moskvy, v kterém spatřuje zažehnutý obětní oheň za padlé dne 7. 9. 1812 před hlavním městem (bitva u Borodina). Druhá je básnickým nekrologem ruského cara Alexandra I., třetí reaguje na události zcela aktuální — vítězné tažení ruské armády proti Turecku. — Střední část sbírky vyplňuje intimní lyrika, ať již psaná delším veršem, jenž ji sblíží s čísly epickými (*Mládec koně pochvaluje, Dívčinino plesání, Dvě slovíčka, Jak se zachovati, Odšedivělý, Vyznání, Udobření*) nebo — výjimečně — krátkým veršem rychlého rytmu (*Dovtipný milý, Píseň dětská*). Oblíbený romantický motiv je v básni *Vězeň* pojímán v monumentálně patetické stylizaci (uvězněný a zraněný kozácký ataman obnaží ve vězení své rány a volí dobrovolně rychlou a čestnou smrt), v básni *Výslechy* je v definitivní verzi rozšířen — snad i podle drobné epizody z Augustinova spisu *O městě božím*, jež Čelakovský překládal — o výslovně sociální motivaci (hrdina-loupežník osloví cara, svého soudce: „já, kde ty zrozen, byl bych dobrým carem, / ty, kde já zrozen, rozbojníkem“). V epickém závěru sbírky jsou čtyři skladby. *Veliký ptačí trh* spojuje tradiční žánr alegoricko-didaktické poezie (srov. oblíbené „sněmy zvířat“) s bajkou o čápovi, blízkou lidové pověsti a známosti i ze staré české literatury (Ctibor Tovačovský z Cimburka: *Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich*).

Odplata je vlastně básnická novela historicky zařazená do doby vlády cara Borise Godunova (Marja Ivanovna udává svého muže, jenž ji týrá žárlivostí, nemocnému caru Borisu Godunovovi jako panovníkova nepřítele, jenž by ho uměl vyléčit, kdyby chtěl: tragikomická zápletka vhánějící jedince do absurdního konfliktu s mocí je šťastnou souhrou okolností vyřešena smírně). *Čurila Plenkovič a Ilja Volžanin*, poslední básně sbírky, jsou opět ohlasy bylin. V prvních z nich hrdina nabídne knížeti Vladimíru své služby a zabije ptáka Velikána Velikánoviče, který pustoší ruskou zemi. Druhá „bylina“ vypráví příběh syna vdovy Marfy Andrejevny (jenž ve skutečných bylinách nemá přímý předobraz), kterého matička Volha uvězní ve svých vlnách; když se pak již jako dospělý a bohatýr domůže propuštění, obdaruje ho řeka-macecha zrádnou zbrojí a zapřičiní tak jeho zajetí Tatary; Ilja Volžanin odmítne přestoupit na tatarskou víru, raději volí smrt, je však zázračně zachráněn bleskem, poslem božím.

Už v úvodní dedikaci Čelakovský formuluje cíle ohlasové poetiky: „Mám naději, že zalíbení ve zpěvu národním básníky naše od oně nadutosti, oněch par a dýmu uchrání, jež nyní některé cizokrajné literatury, a poněkud i naší, více jsou na škodu než k užtku, pokud pravda jest, že pestrá latanina slov nikdy myšlenky samé nenahradí, která čím vznešenější a pěknější, tím spíše takořka v tenké roucho slov se odívá, aby více viděna a pozorována byla.“ „Ohlasy“ se měly stát protiváhou verbalismem ohrožovaných pokusů o vysoce kultivovanou poezii, aniž rezignovaly na prestiž básnického slova. Opřely ji však o nové hodnoty, především o dobové ocenění lidové poezie (ostatně již sám nový termín — ohlasy — odkazoval vlastně nepřímo k tehdy populárnímu svodu evropského folklóru, Herderově sbírce *Stimmen der Völker in Liedern*), která jako nadčasově platný ideál uměleckého díla slovesného je modelem i pro tehdejší básnictví, a to jak svou hierarchií životních hodnot, tak svou tematikou i stylem. Do značné míry byla ovšem folklórní tvorba sama předem pochopena v duchu dobových literárních představ. Estetika ohlasu — jakkoliv již vycházela vstříc romantickému vkusu — vyžadovala krajní odosobnění básnické výpovědi, iluzivní ztotožnění básníka s „duchem lidu“ či s jeho anonymním mluvčím, lidovým pěvcem. Svým úsilím po dokonalém vyjádření ideální normy vtělené do starších a odlehlých slovesných výtvorů tak byla (pod svým zdánlivě romantickým či alespoň preromantickým povrchem) ještě vlastně „klasicistní“, přičemž lidová poezie jí byla podobným vzorem jako antické památky skutečně klasicistickým dílům. Příznačně tak již latentně romantická témata, o nichž byla řeč, zůstávají pevně začleněna do statického hodnotového systému,

který tarasí cestu k jakémukoliv tragickému vyznění v moderním subjektivním smyslu. Ideálem takto pojaté tvorby se stalo zdání autenticity útvaru. Ne náhodou je proto „ohlasová tvorba“ Čelakovského provázena řadou „mystifikací“ (umělé básně ve svodu *Slovanských národních písní*, 1822—1827, vydávání vlastních ruských ohlasů za díla ruské umělé nebo lidové provenience v korespondenci apod.). Úspěšnost mystifikace se stává básníkovi stvrzením tvůrčího úspěchu, zdárného zvládnutí výrazového rejstříku lidového tvůrce. V rovině jazykově stylistické výstavby je to v případě Ohlasů písní ruských provázeno i krajním využíváním rusismů fonologických, morfologických, lexikálních, syntaktických, především však „rusismů“ v širším významu slohových, odkazujících k repertoáru tradičních lidových i umělých ruských básnických prostředků (slovanská antiteze, paralelismus, apostrofy, srovnávací instrumentál; tónický verš jako rytmické pozadí apod.). V tomto smyslu Ohlas písní ruských po jazykové stránce pokračuje v jungmannovském úsilí o vytvoření lexikálně bohatého a rozrůzněného básnického jazyka výrazně odlišeného od ostatních jazykových stylů. V samozřejmosti, s jakou se tu prostupuje ruský i český jazykový materiál, se navíc odráží leccos z obrozenských představ o těsné duchovní blízkosti a vlastně jednotě slovanských národů, které se promítaly i do nereálných projektů budoucího jazyka společného všem Slovanům.

Přestože Ohlas písní ruských vznikal pod bezprostředním tlakem převratných dobových událostí na Balkáně, tj. ruského vojenského tažení proti Turecku, sama — svou podstatou ornamentální — poetika folklóru stejně jako folklórní vidění světa se schematizovaným prostorem přírodních emblémů a cyklickým časem přírodních dějů značně podvazovaly možnosti aktuální básnické výpovědi. Čelakovský se tu — odvolává se na existenci ruských a jihoslovanských historických zpěvů — pokouší tento rozpor překlenout právě zařazováním aktuálních, historicky přesně určených témat, ale i pak to znamená jen doplnění závazného schématu s pevnými slohově tematickými a časoprostorovými znaky o aktuální motivy. Historické téma se zřetelně odhistorizovává, ztrácí svou konkrétnost, napojuje se na neměnný rytmus přírodních dějů a mytizuje se: historická událost je pohlcena statickým folklórním světem, v němž — mimo dějinné časové souřadnice — proti prostoru domova stojí stejně schematický prostor širého světa jako místo výbojů jinoha-bohatýra v neproměnné službě caru-otci.

Zatímco možnosti bezprostředního sdělení „ke dni“ byly krajně omezeny, značně se naopak zvýšila úloha sémantiky „sekundární“, vrstvy významů nepřímých. V této rovině Ohlas písní ruských již

samou volbou látky vypovídal o síle Ruska, síle a významu slovanství, které po léta tvořilo opěrné body obrozenské ideologie. Přestože si sbírka kladla za cíl představit „všecky formy básnictví ruského“, nebylo nahodilé, že tu byl zvláštní důraz položen na epicko-heroickou složku (podíl bylinné látky, manipulace s bylinným materiálem ve směru této zdůrazněné heroičnosti např. v básni *Čurila Plenkovič* aj.); projevilo se to i v silné epizaci básní lyrických (i v nich je lyrický krátký verš důsledně potlačován ve prospěch širokého tří- až pětiiktového verše bylin).

Ohlas písní ruských vznikl v nečekaně krátké době, v lednu a únoru roku 1829 jako bezprostřední výraz nekritického nadšení z úspěšného ruského výboje proti Turecku 1828—1829 (už v prosinci 1828 píše Čelakovský ironicky Kamarýtovi o zákroku úřadů proti prodávanému obrazu zobrazujícímu „přechod Rusů u Isakci přes Dunaj“; ostatně také Čelakovského báseň s tímto tématem byla v I. vydání cenzurována). Při práci na Ohlasu mohl Čelakovský vycházet z dřívějších zkušeností získaných při přípravě *Slovanských národních písní* a z materiálu ruského k tomu účelu sebraného, k němuž se nově družily i některé práce německé, *Russische Miscellen* Johanna Gottfrieda Richtera (1803) a nověji především sbírka Petra Otty von Goetze *Stimmen des russischen Volks in Liedern* (1828), která mu posloužila jako cenný zdroj informací. Brzy po svém zveřejnění dosáhl Ohlas písní ruských okamžitého uznání, byl kladen co do významu vedle Kollárovy *SLÁVY DCEŘY* (F. Palacký v ČČM 1830). Mladá vlastenecká generace zaujala časem postoj rezervovanější, ba místy přímo odmítavý: Erben ironizoval Čelakovského v Květech 1834 jako padělatele „českých kožíšků“ z ruských „sobolích a hranostajích kůží“, Sabina v Ost und West 1840 vytkl Čelakovskému nedostatek fantazie a subjektivity, na úskalí poetiky ohlasů upozornil Langer, jakkoliv sám Ohlas písní ruských hodnotil pozitivně. Přesto, že se vývoj české literatury nadále ubíral jinými cestami, zůstal soud Palackého vlastně dodnes v platnosti — spolu se *SLÁVY DCEROU* představuje Ohlas písní ruských nejvýznamnější české básnické dílo dvacátých let 19. století. vm

Ohnice - Jiří Orten

1941

Čtvrtá básnická sbírka Jiřího Ortena (vydaná pod jménem Jiří Jakub) je věnována památce básníkova zemřelého otce. Sbírkou lyric-